

VÄLIPÄÄOMA- RAHOITUS- INSTRUMENTIT

Yhtiöoikeudellinen tutkimus vieraan pääoman ehtoisen
välipääomarahoittajan asemasta osakeyhtiössä

Kari Lautjärvi

Yliopistollinen väitöskirja, joka Helsingin yliopiston oikeustieteellisen
tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi

Yliopiston päärakennuksen Pienessä juhlasalissa
perjantaina 13. päivänä helmikuuta 2015 kello 12.

With an English abstract

TALENTUM ■ Helsinki 2015

Copyright © Talentum Media Oy ja kirjoittaja

Kansi: Lauri Karmila

Sivunvalmistus: NotePad, www.notepad.fi

ISBN 978-952-14-2443-4

ISBN 978-952-14-2444-1 (sähkökirja)

Print Best

Viro 2015

Sisällys

Lyhenteet	XV
Lähteet	XVII
Esipuhe	XXXIX

OSA I

TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

1 Johdanto	3
1.1 Tutkimuskohteesta	3
1.1.1 Rahoitus- ja pääomamarkkinoiden yleisistä kehityspiirteistä ..3	
1.1.2 Suomalaisten osakeyhtiöiden sääntely-ympäristön kehittymisestä	4
1.1.3 Välipääomarahoitusinstrumenttien ajankohtaisuudesta ja merkityksestä	6
1.1.4 Suomalaisten osakeyhtiöiden pääomarakenteen kehityspiirteistä	7
1.2 Tutkimustehtävä ja sen toteuttaminen	11
1.2.1 Tutkimusteema ja -väite	11
1.2.2 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys	12
1.2.2.1 Päämies-agenttiteoria ja sen relaatiot	12
1.2.2.2 Transaktiokustannusten teoria ja sääntely	14
1.2.2.3 Riskipositioperusteinen näkökulma	16
1.2.2.4 Oikeudenalojen epäsymmetrisyys ja sisältöpainotteisuuden korostuminen	19
1.2.3 Tutkimusteeman ja -väitteen lähtökohtaiset perustelut	21

1.3	Tutkimuksen rakenne	22
1.4	Tutkimuksen rajausta	25
1.5	Metodologisia näkökohtia.....	27
1.6	Tutkimuksen lähdeaineistosta	28
2	Oman ja vieraan pääoman sijoittaja päämies-agenttisuhteessa	30
2.1	Modernit yritysteoriat – miksi yritys ja kenen intressissä?	30
2.1.1	Modernit yritysteoriat ja oikeustaloustiede.....	30
2.1.2	Osakkeenomistajakeskeisen mallin vakiintuminen	38
2.1.3	Modernit sidosryhmämallit	39
2.1.4	Shareholder value vai stakeholder value.....	40
2.1.5	Valistunut arvonmaksimointi.....	41
2.1.6	Corporate governance.....	42
2.1.7	Yrityksen yhteiskuntavastuu	44
2.1.8	Jaetun arvon luomisen käsite	49
2.2	Päämies-agenttiteoria osakeyhtiön toimintaympäristössä.....	50
2.2.1	Osakeyhtiön eri päämies-agenttisuhteet	50
2.2.2	Epäsymmetrinen informaatio ja intressiristiriidat	51
2.2.3	Agenttikustannukset	52
2.2.4	Varojen erottelu ja moraalikato	54
2.3	Päämies-agenttisuhteisiin liittyvän sääntelyn puitteet	58
2.3.1	Sääntelyn taustalla transaktiokustannusten minimoimistarve	58
2.3.2	Pakottava vai tahdonvaltainen sääntely	59
2.3.3	Yhtiöoikeudellinen sääntely ja osakeyhtiömuotoisen yhtiön ominaispiirteet.....	61
2.4	Oikeudelliset strategiat päämiehen suojaamiseksi päämies- agenttisuhteissa	64
2.5	OYL:n yleiset periaatteet päämiehen suojaamiseksi päämies- agenttisuhteissa	66
2.5.1	Yleistä.....	66
2.5.2	Yhtiön johdon huolellisuus- ja lojaliteettivelvollisuus.....	69
2.5.3	Osakkeenomistajien yhdenvertaisuusperiaate.....	72
2.5.4	Yhtiön toiminnan tarkoituksen toteuttamisen ja jatkuvuuden periaatteet	77

OSA II

PÄÄOMA OSAKEYHTIÖSSÄ

3 Oma ja vieras pääoma	83
3.1 Oman ja vieraan pääoman tunnusmerkit	83
3.2 Oman pääoman ehtoisen sijoituksen kohde ja sisältö	88
3.3 Oman ja vieraan pääoman sijoitus riskipositiona.....	92
3.3.1 Riskipositio riskin ja tuoton yhdistelmänä	92
3.3.2 Oman ja vieraan pääoman sijoittajan riskipositio	93
3.3.3 Sijoitukseen kohdistuva yritys- ja markkinariski.....	95
3.4 Sijoittajan maksunsaantiasema riskiposition määrittäjänä.....	96
3.4.1 Sijoittajan maksunsaantiasemasta yleisesti.....	96
3.4.2 Oman ja vieraan pääoman sijoittajien välinen maksunsaantiasema.....	97
3.4.3 Oman pääoman sijoittajien keskinäinen maksunsaantiasema	99
3.4.4 Vieraan pääoman sijoittajien keskinäinen maksunsaantiasema.....	100
3.4.5 Vieraan pääoman sijoittajien oikeudellinen ja tosiasiallinen maksunsaantiasema.....	101
3.5 Oma ja vieras pääoma eri oikeusalojen näkökulmasta.....	102
3.5.1 Osakeyhtiöoikeudellisesti.....	102
3.5.2 Kirjanpito-oikeudellisesti.....	103
3.5.3 Vero-oikeudellisesti.....	105
3.5.4 Insolvenssioikeudellisesti.....	108
3.6 OYL:n pääomajärjestelmä	109
3.6.1 Oman pääoman muodostumistavat	109
3.6.1.1 Yleistä	109
3.6.1.2 Vastikkeelliset oman pääoman sijoitukset	111
3.6.1.3 Vastikkeettomat oman pääoman sijoitukset	115
3.6.1.4 Taseen sisäiset oman pääoman järjestelyt	118
3.7 Velallisyhtiön varojen jakaminen ja velkojiensuoja	120
3.7.1 Yleistä.....	120
3.7.2 OYL:n sallimat varojenjakotavat	123
3.7.2.1 Yleistä	123
3.7.2.2 Voitonjako ja varojen jakaminen vapaan oman pääoman rahastosta.....	126
3.7.2.3 Osakepääoman alentaminen	128
3.7.2.4 Omien osakkeiden hankkiminen ja lunastaminen..	129
3.7.2.5 Yhtiön purkaminen.....	133

3.7.3	OYL:n mukaisen varojenjaon puitteet.....	134
3.7.3.1	Yleistä	134
3.7.3.2	Tilinpäätössidonnaisuuden vaatimus.....	136
3.7.3.3	Tasetesti.....	138
3.7.3.4	Maksukykyisyydesti.....	139
3.7.3.5	Sidotun oman pääoman alentaminen ja velkojensuojamenettely.....	146
3.7.4	Laiton varojenjako	148
3.7.5	Konserniavustus ja velkojensuoja	151
3.7.6	Omien osakkeiden hankinnan rahoituskielto ja velkojensuoja	154
3.7.7	Oman pääoman vähentyminen ja velkojensuoja	160
3.7.8	Velkojan muista oikeussuojakeinoista yhtiön toiminnan aikana ennen velallisyhtiön maksukyvyttömyyttä.....	162
3.7.8.1	Sopimusoikeudelliset järjestelyt yleensä.....	162
3.7.8.2	Velallisyhtiön vapaaehtoinen saneeraus ja velkojan kontrollivalta.....	164
3.7.8.3	Velallisyhtiön osakkeenomistajan rajoitetun vastuun syrjäyttäminen	167
3.7.8.4	Velkojan vahingonkorvausoikeudellisesta suojasta..	169
3.7.8.5	Velkojan oikeussuojakeinojen käytön rajoista	170
3.7.9	Velkojan oikeudellisen aseman muuttuminen osakeyhtiön maksukyvyttömyystilanteissa.....	172

OSA III

VÄLIPÄÄOMARAHOITUS OSAKEYHTIÖSSÄ

4	Välipääoma eri oikeusalojen näkökulmasta	177
4.1	Osakeyhtiöoikeudellisesti	177
4.2	Kirjanpito-oikeudellisesti	178
4.3	Vero-oikeudellisesti	182
4.4	Insolvenssioikeudellisesti	184
5	Välipääomarahoituksen sääntelyn tasot ja sääntelyinstrumentit..	186
5.1	Yleistä sääntelyn tasoista ja sääntelyinstrumenteista	186
5.2	Yhtiöjärjestys ja osakassopimus	189
5.3	Rahoitussopimukset.....	195
5.3.1	Yleistä rahoitussopimuksista	195
5.3.2	Velkojien keskinäisen maksunsaantijärjestyksen sääntely ...	197

5.3.2.1	Velallisyhtiön toiminnan aikana	197
5.3.2.2	Velallisyhtiön konkurssin, ulosoton ja purun varalta	198
5.3.3	Subordinaation muodot.....	199
5.3.3.1	Yleistä subordinaatiosta.....	199
5.3.3.2	Tilityssubordinaatio ja sopimussubordinaatio	200
5.3.3.3	Täydellinen ja osittainen subordinaatio	202
5.3.3.4	Rakenteellinen subordinaatio.....	202
5.3.4	Alistussopimus ja rahoitussopimuksen alistusehto.....	203
5.3.4.1	Yleistä alistussopimuksesta.....	203
5.3.4.2	Velkojen keskinäinen alistussopimus.....	204
5.3.4.3	Velallisen ja velkojan välinen rahoitussopimuksen alistusehto.....	207
5.3.4.4	Alistusjärjestelyn riskit sivullissuojan näkökulmasta.....	207
5.3.5	Rahoitussopimuksen kovenantit	211
5.3.5.1	Yleistä kovenanteista	211
5.3.5.2	Kovenanttien yhtiöoikeudellinen sitovuus.....	215
5.3.5.3	Kovenanttiehdot suhteessa alistussopimukseen	216
6	Välipääomarahoitusinstrumentit	218
6.1	Erilaisten sijoitusinstrumenttien käytön syyt ja tavoitteet	218
6.1.1	Yleiset tavoitteet oman ja vieraan pääoman ehtoisen instrumentin valinnalle	218
6.1.2	Erityiset tavoitteet välipääomarahoitusinstrumentin käytölle	220
6.2	Osakepohjaiset välipääomarahoitusinstrumentit	221
6.2.1	Erilajiset osakkeet	222
6.2.2	Äänivallaltaan erilajiset osakkeet	223
6.2.3	Varojenjaossa erilajiset osakkeet	225
6.2.4	Lunastus- ja hankkimisehtoiset osakkeet	227
6.2.5	Muuntoehtoiset osakkeet	229
6.2.6	Muutoin erilajiset osakkeet	230
6.2.7	Diluutiosuoja- ja likvidaatiopreferenssilausekkeet	231
6.3	Velkاپohjaiset välipääomarahoitusinstrumentit.....	233
6.3.1	Vaihtovelkakirjalaina.....	233
6.3.2	Optiolaina	237
6.3.3	Voitto-osuusehtoinen laina	238
6.3.4	Pääomalaina	240
6.3.5	Debentuurilaina	245
6.3.6	Perpetuaaliehtoinen laina.....	247

6.3.6.1	Yleistä velkainstrumentin perpetuaaliedosta	247
6.3.6.2	Hybridilaina.....	248
6.3.7	Kovenantit.....	252
6.3.7.1	Kovenanttien luokituksesta	252
6.3.7.2	Seniorvelkojat ja kovenantit	254
6.3.7.3	Mezzanine-velkojat ja kovenantit	257
6.3.7.4	Juniorvelkojat ja kovenantit.....	257

OSA IV

VÄLIPÄÄOMARAHOITTAJAN OIKEUDELLINEN ASEMA OSAKEYHTIÖSSÄ

7	Välipääomarahoitustinstrumenttien oikeudellisen kohtelun epäsymmetrisyys	261
7.1	Yleistä	261
7.2	Vertailuesimerkki hybridilaina versus erilainen osake oman ja vieraan pääoman keskeisten elementtien näkökulmasta	263
7.2.1	Yleistä.....	263
7.2.2	Instrumenttiin liittyvä kontrollioikeus	264
7.2.3	Instrumenttiin liittyvä residuaalisuus	265
7.2.4	Instrumentin perpetuaalisuus tai määräaikaisuus	266
7.2.5	Instrumentin maksunsaantiaseman ja maksurajoitusten ero yhtiön toiminnan aikana sekä yhtiötä purettaessa tai insolvenssissa	268
7.3	Välipääomarahoitajan maksunsaantiasema eri oikeusalojen vedenjakajana osakepohjaisen ja velkapohjaisen välipääomarahoitustinstrumentin välillä	269
7.3.1	Yleistä osake- ja velkapohjaisen välipääomarahoitustinstrumentin erottavista kriteereistä	269
7.3.2	Maksunsaantiaseman ratkaiseva asema ja sen perusta osakeyhtiöoikeudellisesta näkökulmasta.....	270
7.3.3	Maksunsaantiaseman merkitys osake- ja velkapohjaisen välipääomarahoitustinstrumentin kirjanpito- ja vero-oikeudellisen määrittelyn näkökulmasta.....	272
7.4	Epäsymmetrisyyden aiheuttamat yhtiöoikeudelliset ongelmat eri päämies-agenttisuhteissa	275
7.4.1	Yleistä.....	275

7.4.2	Velk pohjaisen välipääomarahoitusinstrumentin asymmetrisen tasekohtelun vaikutus osakeyhtiön osakkeenomistajien varojenjakoon ja muiden velkojien velkojien suojaan	275
7.4.3	Liikkeeseenlaskettavan velk pohjaisen välipääomarahoitusinstrumentin vaikutus osakeyhtiön vähemmistöosakkeenomistajien asemaan ja oikeuksiin.....	279
8	Velkoja päämiehenä osakeyhtiön toiminnan aikana	282
8.1	Velkojan asemasta päämiehenä tai toimeksiantajana	282
8.2	Oikeudelliset strategiat velkojan suojaamiseksi päämiehenä.....	285
8.3	Velkojan oikeudellinen asema ja OYL:n yleiset periaatteet.....	287
8.3.1	Yhtiön johdon fidusiariset velvollisuudet.....	287
8.3.2	OYL:n mukainen yhtiön johdon huolellisuus- ja lojaliteettivelvollisuus.....	292
8.3.3	Velkojan osakeyhtiöoikeudellinen asema ja OYL:n yleiset periaatteet	293
8.3.4	Velkojan oikeussuojakeinot yhtiön johdon rikkoessa OYL:n yleisiä periaatteita	297
8.4	Yhtiön johdon fidusiaristen velvollisuuksien sisältö osakepohjaisen välipääomarahoitajan suhteen	301
8.5	Velk pohjaisen välipääomarahoitajan osakeyhtiöoikeudellinen välillinen oikeusasema	303
8.5.1	Yleistä.....	303
8.5.2	OYL:n yleisten periaatteiden suojaratit ja suojan kohteet	305
8.5.3	Velk pohjaisen välipääomarahoitajan sopimusoikeudellisen oikeusaseman vahvistamisen vaikutus osakeyhtiöoikeudelliseen välilliseen oikeusasemaan	307
8.5.3.1	Kontrollikovenanttiehdon vaikutus yhtiöoikeudelliseen oikeusasemaan	307
8.5.3.2	Residuaalituottoa koskevan ehdon vaikutus yhtiöoikeudelliseen oikeusasemaan	308
8.5.3.3	Optio- ja vaihtovelkakirjalainan velkojan yhtiöoikeudellinen oikeusasema tulevan osakkeenomistaja-aseman näkökulmasta.....	308
8.5.4	Sopimusoikeudellisen lojaliteettiperiaatteen vaikutus	310
8.5.5	Velk pohjaisten välipääomarahoitajien riskipositivoiden avoimuus	312
8.5.6	Velk pohjaisen välipääomarahoitajan oikeusaseman muuttuminen velallisyhtiön maksukyvyttömyystilanteessa..	313

8.6	Velkojan osakeyhtiöoikeudellisen oikeusaseman kehittämistarpeet	314
8.6.1	Yleistä.....	314
8.6.2	OYL:n velkojien suoja säännösten toimivuus	317
8.6.2.1	Sidotun ja vapaan oman pääoman jaottelu	317
8.6.2.2	Tasetesti ja varojen jakokelpoisuus	319
8.6.2.3	Maksukykyisyydesti	320
8.6.3	Velk pohjaisen välipääomarahoitajan osakeyhtiöoikeudellisen välillisen oikeusaseman selkeys	323
8.6.4	Velk pohjaisiin välipääomarahoitusinstrumentteihin liittyvän informaation saatavuus ja luotettavuus	324

OSA V

YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

9	Yhteenveto ja johtopäätökset	331
9.1	Yhteenveto ja johtopäätökset <i>de lege lata</i>	331
9.2	Johtopäätökset <i>de lege ferenda</i>	336
9.2.1	Velkojan osakeyhtiöoikeudellisen välillisen oikeusaseman selkiyttäminen	336
9.2.2	Velkojien suoja säännösten uudistaminen	337
9.2.2.1	Sidotun ja vapaan oman pääoman jaottelusta luopuminen.....	337
9.2.2.2	Jakokelpoisten varojen uudelleenmäärittely	339
9.2.2.3	Maksukykyisyydestin vahvistaminen	340
9.2.3	Velkojien keskinäisen oikeudellisen ja tosiasiallisen maksunsaantijärjestyksen selkiyttäminen.....	343
9.2.3.1	Oikeudellisen maksunsaantijärjestyksen kehittäminen.....	343
9.2.3.2	Tosiasiallisen maksunsaantijärjestyksen turvaaminen	344
9.2.4	Velallisyhtiötä koskevan tilinpäätösinformaation saatavuuden ja luotettavuuden lisääminen	345
9.2.5	Verotuksellisen sääntelyn symmetria ja sisältöpainotteisuuden lisääminen	346

ABSTRACT	349
OIKEUSTAPAUKSET	354
ASIASANAHAKEMISTO	355